

---

*Роман
Самчук*

СПЕЦИФІКА ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ІНСТИТУТУ ФІЛОСОФІЇ АН УРСР У 1980-х роках

Нині Національна академія наук України святкує сторіччя від дня заснування. Ця подія є непоганою нагодою для дослідника, щоб проаналізувати історичні віхи її розвитку. Для мене як для історика філософії надзвичайно цікавим є пізньорадянський період історико-філософських досліджень, які здійснювали в Інституті філософії тоді ще АН УРСР. Цей період можна назвати світоглядною межею між двома віхами розвитку української історії філософії: радянського (тоталітарного) та українського (незалежного) періодів.

У першу чергу варто наголосити те, що питання філософської спадщини радянського періоду є складним та неоднозначним. Нині багато філософів критикують надбання цього часу. Звісно, що важко буде не погодитися з тими, хто стверджує, що за радянських часів філософію було підпорядковано ідеологічній лінії партії тоталітарної держави, якою, безперечно, був Радянський Союз. Слушними є також закиди щодо того, що філософія не може повноцінно розвиватися в тоталітарному чи авторитарному суспільстві. Проте не все так просто, як видається на перший погляд: розгляд філософських досліджень, які здійснювали в той період, лише в негативному ключі, є поверховим та необ'єктивним. Варто також підкреслити, що і за радянських часів були періоди «відлиги», коли ідеологічний тиск на науку послаблювали, що, у свою

чергу, позитивно відображалося на наукових студіях. Вибір саме цього періоду для дослідження зумовлено тим, що він є однією з вузлових віх розвитку української філософії. Головним чином це пов'язано зі зміною політичного курсу держави, який отримав назву «перебудова».

Саме за часів «перебудови» радянської держави відбувається і «перебудова» вітчизняної філософії. Закономірно, що лібералізація політичного режиму відкрила нові можливості для філософських досліджень. В Інституті філософії АН УРСР в цей час започатковують нові напрямки досліджень: філософської думки Київської Русі, комунікативної філософії, набувають стрімкого розвитку раніше розпочаті дослідження феноменології, філософії життя, екзистенціалізму, неофройдизму, концепцій теоретиків індустріального та постіндустріального суспільства, постмодернізму. Слід наголосити те, що саме у 1980-х роках започатковують напрямки досліджень, які є актуальними й нині, розробка яких має продовження і в наш час.

Упродовж 1980-х років історико-філософською проблематикою в Інституті філософії АН УРСР займалися два профільні відділи — відділ історії філософії на Україні та відділ сучасної зарубіжної філософії (зауважимо, що впродовж досліджуваного періоду відділи кілька разів змінювали назву). Варто зазначити, що 1970-ті — початок 1980-х років в історико-філософських дослідженнях ознаменовані посиленням такої методологічної стратегії наукового дослідження, як *«критика буржуазної філософії»*, що було зумовлено завершенням періоду «відлиги» та початком етапу посилення ідеологічного пресингу та підпорядкування наукових досліджень політичному курсу комуністичної партії, який тривав до вже згадуваної «перебудови».

Дослідженням історико-філософських студій Інституту філософії присвячено праці О. Вдовиної, В. Горського, С. Йосипенка, С. Кудрі, В. Лісового, М. Симчича, О. Шеремети. Проте варто зауважити, що ці дослідження присвячено відділові історії філософії на Україні і вони лише частково охоплюють 1980-ті роки. Натомість зовсім недослідженою є діяльність відділу історії зарубіжної філософії, що зумовлює певний дисбаланс у бібліографії, присвяченій діяльності цих двох відділів. Такий стан справ пояснюють два чинники: згадані дослідники є нині чи були раніше співробітниками відділу сучасної філософії на Україні; дослідження цього відділу були менш політично заангажованими, оскільки стосувалися історії вітчизняної філософської думки періоду Київської Русі, яку подавали під певним «ідеологічним соусом». Більший простір для дослідницьких інтерпретацій зумовлювало також те, що співробітники цього відділу працювали з текстами, які не мали гострої політичної ваги. Натомість відділ історії сучасної зарубіжної філософії працював у рідкісній ідеологічній боротьбі із світоглядними настановами сучасної буржуазної філософії. Внаслідок цього науковці у своїх працях часто були вимушені не просто аналізувати чи полемізувати із своїми західними «опонентами», а й гостро критикувати їхні праці та погляди, вказуючи на вади їхніх методологічних настанов.